

Н. В. СУЛАЄВА

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ НЕФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИХ ЗАКЛАДАХ І СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

Представлено один з оптимальних шляхів підготовки організаторів неформальної мистецької освіти в дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчально-виховних закладах, клубах за місцем проживання, загальноосвітніх навчальних закладах для дітей, позбавлених батьківського піклування, загальноосвітніх школах і вищих навчальних закладах (ВНЗ) I–II рівнів акредитації соціальної реабілітації, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо. Акцентовано увагу на доцільності поєднання формальної й неформальної освіти в системі професійної підготовки студентів педагогічних ВНЗ. Подано визначення поняття «неформальна мистецька освіта», визначено її мету, завдання, зміст. Сформульовано основні підходи до організації мистецько-освітньої діяльності студентів у художньо-творчих колективах та формування на цій основі умінь і навичок менеджменту неформальної мистецької освіти в навчально-виховних закладах і соціальних інституціях.

Ключові слова: неформальна мистецька освіта, художньо-творчі колективи, навчально-виховні заклади, соціальні інституції.

Н. В. СУЛАЄВА

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ К НЕФОРМАЛЬНОМУ ХУДОЖЕСТВЕННОМУ ОБРАЗОВАНИЮ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ И СОЦИАЛЬНЫЙ ИНСТИТУТ

Представлен один из оптимальных путей подготовки организаторов неформального художественного образования в дошкольных, общеобразовательных и внешкольных учебно-воспитательных заведениях, клубах по месту жительства, общеобразовательных учебных заведениях для детей, лишенных родительской опеки, общеобразовательных школах и вузах I–II уровней аккредитации социальной реабилитации, центрах социальных служб для семьи, детей и молодежи и тому подобное. Акцентировано внимание на целесообразности сочетания формального и неформального образования в системе профессиональной подготовки студентов педагогических вузов. Дано определение понятия «неформальное художественное образование», представлены ее цели, задачи, содержание. Сформулированы основные подходы к организации художественно-образовательной деятельности студентов в художественно-творческих коллективах и формирование на этой основе умений и навыков менеджмента неформального художественного образования в учебно-воспитательных учреждениях и социальных институциях.

Ключевые слова: неформальное художественное образование, художественно-творческие коллективы, учебно-воспитательные заведения, социальные институции.

N. V. SULAJEVA

TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALS TO IMPLEMENTATION OF INFORMAL ART EDUCATION IN EDUCATIONAL AND SOCIAL INSTITUTIONS

This article presents one of the best ways of training of organizers of informal art education at pre-school, secondary and extracurricular educational institutions, clubs by the place of residence, secondary schools for children deprived of parental care, schools and higher educational institutions of I–II levels of accreditation of social rehabilitation, social service centers for families, children and youth etc. The attention is focused on the appropriateness of formal and informal education combination in the system of professional training of students of higher educational institutions. The definition of “informal art education” is given; its goals, objectives, content are defined. The basic approaches to organization of artistic and educational activity of students in the artistic and creative groups and formation on this basis of skills and management skills of informal art education at educational and social institutions are formulated.

Keywords: *informal art education, artistic and creative groups, educational institutions, social institutions.*

Сьогодення вітчизняної науки й практики з реформування та модернізації освіти зумовлено новою парадигмою, основна ідея якої – перехід від освіти на все життя до освіти впродовж життя. Важливою складовою в її реалізації є активне залучення громадян до неформальної освіти, що дає можливість не тільки адекватно, раціонально й швидко реагувати на індивідуальні потреби кожної людини, а й вчасно корегувати її компетентнісний розвиток як у професійному, так і в особистісному напрямках, що, відповідно, розширює можливості для самоосвіти, самовизначення, самоствердження та самовдосконалення людини.

Найбільш суттєві дослідження неформальної освіти здійснені в межах розгляду проблем стосовно різних аспектів освіти впродовж життя. Їм присвятили праці С. Брукфілд, С. Гончаренко, Р. Кафарелла, П. Кенді, М. Купер, І. Ліндемен, Л. Лук'янова, У. Мауч, Дж. Мезіров, С. Мерієм, Н. Ничкало, М. Ноулз, О. Огієнко, О. Пуховська, Л. Сігаєва, Б. Спенсер, Д. Флемінг й ін.

Науковці вказують, що особливу увагу до неформальної освіти можна пояснити такими тенденціями:

- прагнення зробити освіту відкритою, доступною для задоволення пізнавальних потреб усіх громадян суспільства;
- висування нових парадигм освітнього процесу в зв'язку з невідповідністю динаміки розвитку суспільства й рівня кваліфікації фахівців;
- трансформування університетської освіти з метою підвищення її якості шляхом розвитку разом з класичними професійно-галузевих і корпоративних університетів.

Зазначені тенденції можна відстежити й у ході аналізу можливостей неформальної освіти студентів педагогічних ВНЗ, які є потенційними менеджерами і втілювачами в життя нових підходів до навчання й виховання молодого покоління.

Відзначимо, що організація неформальної освіти в дошкільних і позашкільних закладах, загальноосвітніх школах, ВНЗ, університетах третього віку, центрах соціальних служб, громадських організаціях значною мірою залежить від компетентнісного рівня менеджера та керівників освітніх груп. Вони мають вирізнятися з-поміж інших готовністю до принципових змін в навчально-виховній і культурно-дозвілєвій діяльності, відповідним світоглядом, високим рівнем освіченості, організаторськими й творчими здібностями.

Підготовка фахівців такого рівня, на нашу думку, має здійснюватися на основі конвергентного поєднання у педагогічному ВНЗ формальної й неформальної освіти. Це зумовлено тим, що для випускника вишу, який, окрім формального навчання, здобув досвід неформальної освітньої діяльності, процес залучення громадян до неформальної освіти буде більш зрозумілим, природним і близьким.

Актуальним в означеній проблемі є визначення особливостей організації та реалізації конкретного напрямку неформальної освіти в педагогічному університеті, що створило б дієве підґрунтя для подальшої соціально-необхідної діяльності. Таким, на нашу думку, може стати мистецький напрям, а отже, отримання майбутніми вихователями, учителями, психологами, соціальними педагогами, дефектологами, логопедами неформальної мистецької освіти.

Мета статті – розкрити суть і напрямки підготовки майбутніх педагогів до здійснення неформальної мистецької освіти в різних навчально-виховних закладах, художньо-творчих колективах і соціальних інституціях.

Залучення до мистецтва є потужним засобом розвитку особистості в будь-якому віці, у чому переконують дослідження вітчизняних науковців І. Зязюна, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольської, О. Олексюк, О. Рудницької, О. Шевнюк, О. Щолокової й ін.

Мистецтво здатне виконувати надзвичайно широкий спектр соціальних функцій:

- естетичну (мистецтво як засіб для формування художніх смаків, здібностей і потреб особистості, ціннісного орієнтування людини в світі, пробудження її творчого потенціалу);
- гедоністичну (мистецтво як насолода);
- компенсаторну (мистецтво як розрада);
- суспільно-перетворювальну (мистецтво як діяльність);

- пізнавально-евристичну (мистецтво як засіб просвіти, передання досвіду, фактів та освіти, передання навичок мислення й системи поглядів);
- художньо-концептуальну (мистецтво як аналіз стану світу);
- прогнозувальну (мистецтво як передбачення);
- комунікативну (мистецтво як спілкування);
- інформаційну (мистецтво як повідомлення);
- сугестивну (мистецтво як навіювання);
- гармонізувальну (мистецтво як засіб для відновлення гармонії);
- світоглядну (мистецтво як засіб формування системи емоційних та раціональних форм осягнення людиною навколишньої дійсності) [2, с. 501–502].

Використовуючи поняття «неформальна мистецька освіта», ми спираємося на твердження, що вона є навчально-освітньою мистецькою діяльністю особистості, яка організована поза формальною мистецькою освітою і не супроводжується видачею диплома офіційного зразка [3, с. 40]. Така освіта є важливим складником навчально-виховної роботи в навчальних закладах різних типів, будинках і палацах дитячої та юнацької творчості, центрах естетичного виховання молоді, будинках культури, університетах третього віку, громадських центрах і об'єднаннях, соціально-психологічних службах тощо.

Неформальна мистецька освіта в системі професійної підготовки вчителя – це його добровільна мистецька діяльність поза обов'язковим навчанням у педагогічному ВНЗ, що реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах і не передбачає видачу диплома державного зразка [3, с. 75]. Художньо-творчими колективами називаємо організовані форми добровільного об'єднання студентів і викладачів на основі цілеспрямованої художньо-творчої діяльності [3, с. 74]. Такими можуть бути: хорові колективи, вокальні, інструментальні ансамблі, оркестри, хореографічні колективи, ансамблі пісні і танцю, гуртки образотворчого мистецтва, кіно-, фото- і відеостудії, циркові, театральні колективи, фольклорні групи, гуртки декоративно-ужиткового, культурно-побутового характеру тощо.

Метою неформальної мистецької освіти є стимулювання особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців шляхом задоволення соціокультурних і освітньо-професійних потреб. Вона конкретизується в завданнях духовного, соціального й мистецького розвитку, що передбачає:

- активізацію творчого потенціалу особистості;
- гармонізацію психоемоційного й фізичного стану студента;
- розвиток неповторної індивідуальності учасника художньо-творчого колективу;
- узагальнення життєвого досвіду та співвідношення його з системою цінностей, які історично склалися в країні;
- виховання національної свідомості, формування навичок продуктивного проведення вільного часу;
- активне й діяльне засвоєння різних видів мистецтва та прогнозування можливостей їх використання в професійних ситуаціях [3, с. 76].

Ефективність неформальної мистецької освіти у педагогічному ВНЗ визначається її функціями, основними з яких є: функція естетичної соціалізації (підвищення активності майбутнього фахівця щодо формування естетичних смаків, здібностей і потреб; пробудження творчого начала; прагнення та вміння жити й творити відповідно до загальнолюдських цінностей); ціннісно-орієнтаційна функція (формування світогляду на основі узагальнених та інтерпретованих в мистецтві суспільних подій; розвиток духовності; усвідомлення людини як найвищої цінності; виховання почуття національної свідомості); професійно-розвивальна функція (поглиблення знань, умінь і навичок, необхідних для результативної професійної діяльності); катарсисно-компенсаційна функція (формування гармонійної особистості; сприяння встановленню психічної рівноваги; збудження почуття насолоди від творчості, відкриття, довершеності; надолуження прогалин в художній освіті); рекреаційна функція (поповнення духовних і фізичних сил при корисному проведенні вільного часу).

Мистецько-освітня діяльність студентів в художньо-творчих колективах ґрунтується на принципах: інтегративної єдності мистецтва й педагогіки; гуманістичної спрямованості;

особистісно-індивідуальної орієнтації; цілісності; культуровідповідності; національної спрямованості; систематичності й послідовності.

Відбір і структурування змісту неформальної мистецької освіти зумовлюються вимогами до професійного розвитку майбутніх фахівців і передбачають врахування їхніх індивідуальних здібностей, нахилів, можливостей, уподобань, інтересів і прагнень. Здобуття такої освіти дає можливість майбутнім організаторам мистецько-освітньої діяльності в неформальних художньо-творчих колективах наблизитися до високодуховних зразків спадщини людства, долучитися до їх відтворення й збереження, визначити з них найсуттєвіші ознаки довершеності людського існування в їх етичному, естетичному й патріотичному проявах, а також засвоїти теоретичні й практичні основи музичного, образотворчого, хореографічного, літературного, театрального та інших видів мистецтва, обраних студентами для діяльності в художньо-творчих колективах.

Водночас студенти, які отримують неформальну мистецьку освіту, долучаються до її організації. Якщо на менеджерський колектив ВНЗ покладаються завдання загального управління неформальною мистецькою освітою, зокрема, здійснення стратегічного планування (аналіз можливостей ВНЗ, розподіл тижневого навантаження студентів, складання розкладу занять художньо-творчих колективів), ресурсне (правове, інформаційне, кадрове, матеріальне) забезпечення, реалізація неформальної мистецької освіти (робота щодо її надання і моніторинг її результатів), то студентам довіряється здійснення консалтингу, що сприяє залученню нових учасників художньо-творчих колективів для отримання ними вказаної освіти. Студенти-консультанти проходять школу, потужні результати якої можуть бути неабияким підґрунтям для організації неформальної мистецької освіти в ході їхньої майбутньої професійної діяльності.

Для реалізації консультативної діяльності у ВНЗ створюється кілька груп однодумців із членів студентських рад університету чи факультетів, учасників художньо-творчих колективів. Вони мають вирізнятися з-поміж інших:

- високим рівнем усвідомлення важливості неформальної мистецької освіти в особистісно-професійному становленні майбутнього вчителя;
- обізнаністю в напрямках мистецької діяльності, які може запропонувати університет;
- відповідальністю за результати консультування;
- особливим ставленням до мистецької діяльності;
- здатністю спостерігати, узагальнювати, відбирати й оцінювати факти;
- повагою до думки інших, терпимістю, легкістю в спілкуванні;
- упевненістю в собі, особистою ініціативністю та витримкою;
- щирим бажанням допомогти у виборі мистецької діяльності.

Між студентами цих груп відбувається добровільний розподіл ділянок роботи (пофакультетний чи погруповий консалтинг для безпосереднього спілкування з потенційними учасниками художньо-творчих колективів, співпраця з помічниками – кураторами академічних груп та їхніми кураторами).

Студенти здійснюють процесуальне консультування, яке передбачає безпосередню взаємодію консультантів та їхніх помічників зі студентами. Його необхідність зумовлена тим, що молоді люди часто не можуть самостійно визначитися в доцільності мистецької освіти навіть в умовах поінформованості. Консультанти мають допомогти їм проаналізувати власні можливості та посприяти вибору найприйнятнішого для кожного виду мистецько-освітньої діяльності. Для цього здійснюється як індивідуальна, так і групова взаємодія консультантів і консультованих. Її ефективність підвищується при дотриманні таких умов: невимушена атмосфера спілкування; залучення якомога більшої кількості студентів; утримання від прямого нав'язування власної думки; надання достатньої кількості часу на процесуальне консультування.

Процедура цього етапу консалтингу полягає, насамперед, у проведенні опитування чи анкетування студентів для виявлення їхніх захоплень, нахилів, здібностей, уподобань, ідей, пропозицій, у подальшому – в здійсненні аналізу отриманих результатів і підготовці відповідних рішень. При цьому консультанти мають чітко усвідомлювати, що функції «замовника» освітніх послуг у цьому разі виконують консультовані, адже тільки потенційні

учасники художньо-творчих колективів (а не менеджері неформальної мистецької освіти, керівники колективів, куратори тощо) можуть визначити напрямок власної мистецько-освітньої діяльності (участь у камерному хорі чи фольклорному колективі, ансамблі народного, сучасного чи бального танцю, театральній чи літературній студії, гуртку вишивки, різьблення по дереву чи ткацтва).

Студенти-консультанти здійснюють також навчальне консультування. У ході його реалізації вони працюють над формуванням бажань та прагнень однолітків стати учасниками художньо-творчих колективів для отримання неформальної мистецької освіти. Такий процес відбувається на основі подання відповідної теоретичної та практичної інформації у формі лекцій, концертів, виставок художніх робіт, висвітлення географії поїздок по Україні чи зарубіжжю, демонстрації мистецьких успіхів художньо-творчих колективів та окремих учасників, випускників і керівників у формі грамот, дипломів, медалей, кубків тощо. Отже, відбувається своєрідне просвітницько-мистецьке орієнтування майбутніх фахівців.

Завершується консалтинг збором та узагальненням інформації щодо прагнень студентів отримувати неформальну мистецьку освіту в художньо-творчих колективах та організацією зустрічей потенційних учасників з керівниками таких колективів (за обраними видами діяльності), в ході яких наголошується на особистісних якостях митця, його успіхах, досягненнях тощо.

Із новонабраними учасниками художньо-творчих колективів має відбуватися систематична, послідовна, цілеспрямована мистецько-освітня діяльність, що здійснюється в умовах відповідного соціокультурного середовища та позитивного ставлення професорсько-викладацького складу ВНЗ до збагачення формальної освіти студентів неформальною мистецькою. Така підтримка викладачів може проявлятися різними способами, окремими з яких є: вияв симпатії до студентів, які прилучені до мистецтва; наголошення у спілкуванні зі студентами на значенні різнобічного розвитку особистості для професії вчителя; агітація майбутніх учителів до участі у творчих колективах; повага до традицій діючих художньо-творчих колективів; відзнака учасників художньо-творчих колективів грамотами, дипломами, поїздками на фестивалі, конкурси, екскурсії.

За таких умов учасники художньо-творчих колективів отримують неформальну мистецьку освіту, що виявлятиметься у:

- знаннях з певного виду мистецтва (залежно від напряму діяльності творчого колективу):
- музичного: народна, академічна чи естрадна манери співу; класифікація голосів у народному або академічному хорі; музично-виразні засоби хорового виконавства; способи народного, академічного чи естрадного звукоутворення, співацькі прийоми; складові вокальної фольклористики українського чи інших народів світу; складові вокальної чи інструментальної класичної музики; музичні інструменти тощо;
- хореографічного: спеціальна хореографічна термінологія (загальнохореографічні терміни, назви хореографічних рухів українського народу, класичного та сучасного танців); класифікація танців; послідовність виконання вправ екзерсису; хореографічні постановки вітчизняних та зарубіжних хореографів тощо;
- образотворчого: основні терміни образотворчого мистецтва; його види та жанри; яскраві представники вітчизняного та зарубіжного образотворчого мистецтва минулого й сучасності; нові тенденції в образотворчому мистецтві; основні орнаментальні мотиви українського народу; засоби оздоблення виробів образотворчого мистецтва тощо;
- літературного і театрального: література як вид мистецтва, її види і жанри; театр та основні компоненти театрального мистецтва; специфіка театрального мистецтва, основні етапи його розвитку; стилі та жанри театру, його структура; зміст роботи режисера; особливості сценічної культури тощо;
- вміннях і навичках:
- музичного: відтворювати народну, академічну або естрадну манеру співу; користуватися музично-виразними засобами народного, академічного чи хорового та інструментального виконавства; застосовувати способи народного та іншого звукоутворення, різні співацькі прийоми; відтворювати різні складові вокальної та інструментальної фольклористики українського народу та класики; грати на одному з музичних

інструментів; створювати художній образ вокальними чи інструментальними засобами; здійснювати концертно-виконавську діяльність; орієнтуватись у потоці музичної інформації тощо;

- хореографічного: відтворювати танцювальну техніку народної, класичної чи сучасної хореографії; виконувати українські народні танці і танці, створені провідними балетмейстерами України й світу; створювати художній образ; здійснювати концертну діяльність; орієнтуватися в потоці хореографічної інформації тощо;

- образотворчого: творити в царині живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва; володіти класичними й модерними техніками образотворчого мистецтва; використовувати орнаментальні мотиви українського народу; оздоблювати вироби образотворчого мистецтва тощо;

- літературного й театрального: здійснювати літературознавчий та мовний аналіз художніх творів; писати власні літературні твори; використовувати мовні фігури для створення художнього образу; послуговуватися мімікою й жестами для підсилення емоційного впливу; застосовувати грим (маски), костюми, декорації; володіти елементами музичного, хореографічного мистецтва; користуватися складовими сценічної культури тощо;

- досвіді творчої діяльності:

- емоційно-вольове ставлення до колег, наставників, слухачів і глядачів, що виявляється в почуттях обов'язку й відповідальності, здатності переборювати внутрішні й зовнішні перешкоди на шляху до досягнення мети, наполегливості, терплячості, ініціативності, організованості, психологічній стійкості, адаптивності, самокритичності, динамічності, урівноваженості, педагогічному тактові, надійності, оптимізму, рішучості, творчому підході до вирішення проблем;

- інші особистісні й професійні якості, зокрема: високий і достатній рівень духовної культури (повага до ближнього, душевність, доброзичливість, чуйність, милосердя, людяність, уміння співпереживати, емпатія); уміння слухати й чути інших, спостерігати й інтерпретувати вербальну й невербальну поведінку, активізувати поведінку інших, забезпечувати міждисциплінарні зв'язки, інтерпретувати і виявляти соціальні потреби; висока культура мовлення; здатність володіти мімікою, пантомімікою й жестами, стежити за зовнішнім виглядом тощо.

Високоякісна організація неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах педагогічного ВНЗ є важливим підґрунтям для вирішення однієї з пріоритетних проблем педагогічної підготовки педагога фахівця – професійного становлення майбутнього вчителя відповідно до сучасних вимог розвитку українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боров Ю. Б. Естетика / Ю. Б. Боров. – М.: Русь-Олимп: АСТ: Астрель, 2005. – 829 с.
2. Зязюн І. А. Мистецтво / І. А. Зязюн // Енциклопедія освіти; гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 501–504.
3. Сулаєва Н. В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Н. В. Сулаєва. – К., 2014. – 591 с.
4. Сулаєва Н. В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти: монографія / Н. В. Сулаєва. – Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2013. – 408 с.

УДК 378.147:372.881.1

Є. О. СПІВАКОВСЬКА

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПОЛІСУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ГУМАНІТАРІЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛІСУБ'ЄКТНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Визначено сутність компетентності полісуб'єктної взаємодії, вказано основні методологічні орієнтири її формування. Обґрунтовано, що ця компетентність забезпечує сформованість на